

SIMPOZIJ »STARI ZAVJET – VRELO VJERE I KULTURE«

Andela JELIČIĆ, Rijeka

U organizaciji Teologije u Rijeci i Biblijskog instituta Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu okupio se 5. i 6. prosinca u Rijeci širi krug stručnjaka koji su svoj znanstveni rad posvetili različitim disciplinama: od teologije, arheologije, preko književnosti, likovne umjetnosti do glazbe. Stari zavjet, jedan od temelja našeg svijeta, jest zajednička referenca tih stručnjaka i disciplina.

Simpozij je, prema zamisli doc. dr. Ivana Šporčića, pružio samo pregled mogućih tema i dostignuća na području istraživanja Starog zavjeta. Kroz dva dana, u jednom logičkom slijedu, imali smo priliku čuti teze i sažetke istraživanja koji će biti objavljeni u zborniku simpozija. Vladala je atmosfera dijaloga: stručnjaci različitih konfesija i struka progovarali su s jednakom kompetencijom i dostojanstvom, te se međusobno nadopunjavali.

Prvi blok predavanja odnosio se na tekstove Starog zavjeta u njihovom starozavjetnom kontekstu. O pripovjednim tekstovima Starog zavjeta i njihovom specifičnom prenošenju sadržaja vjere govorio je doc. dr. Marijan Peklaj, profesor Teološkog fakulteta u Ljubljani, naglasivši da SZ nije knjiga u kojoj bi bile sistematizirane istine vjere, već se kroz pripovjedne tekstove na primjerima pojedinaca pokazuje na koji su način ovi živjeli vjeru. Posljedica toga je da je slika Boga u Starom zavjetu neujednačena.

Govor o specifikumu prenošenja vjere u tekstovima Starog zavjeta nastavio je prof. dr. Adalbert Rebić, profesor KBF u Zagrebu, objasnivši pojam *etiologije* kao posebne književne vrste koja pripovjedajući prošle događaje tumači *sadašnje* stanje (iz perspektive biblijskih pisaca); i to sve na primjeru duboke teološke terminologije u naizgled jednostavnoj pripovijesti o Adamu i Evi.

Semantičko polje vjere u Hebrejskoj Bibliji na shematski je način predstavio doc. dr. Ivan Šporčić, naglasivši kako se u hrvatskom prijevodu »vjera« u Starom zavjetu spominje tek dva puta, dok u hebrejskoj Bibliji tu dinamičku stvarnost na plastičan način izražava još barem desetak riječi, primjerice: čuti, tražiti, znati, bojati se, vidjeti, biti jak, pričvrstiti se, pouzdavati se.

U dušu biblijskih pisaca zavirila su sljedeća tri predavača. Započeo je prof. dr. Nikola Hohnjec, s KBF Zagreb, koji je pojasnio napeto iskustvo vjere Kohele-

ta i Joba, pri tom istaknuvši, kroz Jobov primjer, da je istina »životno usmjerenje koje se čini kao napuklo uže«.

Prof. dr. Božo Lujić, s Franjevačke teologije u Sarajevu, sagledao je vjeru kod proroka, na primjeru Izaije, Jeremije i Ezekijela, naglasivši da proroci, suočavajući svoje sunarodnjake s istinom, svojom riječju izazivaju krizu koja pročišćava. Profesor Lujić postavlja mogućnost da se povuče paralela Izrael – naš narod, uz oprez.

Mr. Božo Odobašić, profesor Vrhbosanske katoličke Teologije, govoreći o vjeri molitelja u pokorničkim psalmima na primjerima psalama 51 i 130 naglasio je općeljudska iskustva molbe, tužbe, zahvale koja progovaraju kroz psalme.

Drugi blok predavanja obuhvatio je refleksiju Starog zavjeta u Novom zavjetu. Dr. Mario Cifrak, s KBF u Zagrebu je govoreći o *Vjeri praotaca u Hebrejima II* istaknuo da je definicija vjere *stjecanje* ili *spasavanje* života. Hermenutski ključ teksta je u recima 11, 39-40. Dusi savršenih pravednika: dokaz su stvarnosti koja se ne vidi, jer svi oni »po vjeri su primili svjedočanstvo, ali (još) ne zadobiše obećano ...«.

Veliko pitanje odnosa Pavla i *Zakona (Torah)* obradio je dr. Ilija Čabraja (Teologija u Rijeci) istaknuvši da je teško govoriti o Pavlu bez poznavanja Tore, jer njemu se kao bivšem farizeju, nakon obraćenja, bilo teško odrediti prema Zakonu. Odatle i razlike između pojedinih Pavlovskih spisa: dok je u Galaćanima vrlo oštar, u Rimljanima svoje tumačenje Zakona već ublažuje.

Govor o odnosu Starog i Novog zavjeta zaključen je osvrtom Anđele Jeličić (Teologija u Rijeci) koja je istakla da se starozavjetni citati mogu koristiti i kao jedan od ključeva za tumačenje Novog zavjeta. Na primjeru *Šema*, »najvažnijeg židovskog teksta« vidimo da autori evanđelja (u ovom primjeru Marko) očekuju od svojih čitatelja dobro poznavanje starozavjetnog teksta.

Drugi dio poslijepodnevnog rada simpozija bio je posvećen uporabi Starog zavjeta u ostalim granama teologije. Profesori Teologije u Rijeci ukratko su se osvrnuli na tu problematiku. Prof. dr. Marijan Jurčević uvodi u materiju povijesti religije, koja nam komparativnom metodom otkriva slojevitost razvoja izraelitske religije u monoteizam. Pri tome Abraham, tradicionalni *praotac monoteizma*, u svom povijesnom kontekstu ne može biti nego *monolatrist*. Kao dobri pogani Abraham štuje Boga otaca (El), ali vjeruje i u sumerske bogove. El je opći naziv za boga u semitskom svijetu, te njegovo ime, ističe prof. Jurčević, nije nedostojno samoga Boga.

Dr. Nela Gašpar govoreći o starozavjetnom pojmu *ruah* te o njegovu korištenju u kršćanskoj pneumatologiji pita: koliko je Stari zavjet izvor vjere i nauka u osobnost i božanstvo Duha Svetoga? Potrebno je učiniti usporedbu između *duha* u grčkoj misli i *ruah* u Starom zavjetu, ali jasno je da se Carigradski sabor 381. godine u svom govoru o Duhu oslonio na ideju starozavjetnog *ruah*. Pneumatolo-

gija se, prema napatku Dei verbum 24, oslanja više nego ostale grane dogmatske teologije na Sveto pismo, zaključuje dr. Gašpar.

Predavanje o pojmu *qahal* u koncilskoj viziji Crkve imao je mr. Ivan Stošić: *qahal* je višeznačni pojam, čije je temeljno značenje »skup ljudi«, s naglašenim kvantitativnim momentom, ali ne »institucija« već – *aktualni* skup ljudi. Iz njega proizlazi ključni koncilski pojam: Božji narod. Izraz je moćan, teološki dramatičan, i kao takav nije zadnji domet ekleziologije, jer joj on sam postavlja izazove na koje ona mora odgovoriti. To nije *societas in cordibus*, naglašava mr. Stošić, nego konkretna, kvantitativna stvarnost.

Doc. dr. Josip Grbac progovorio je o *Starom zavjetu u katoličkoj moralnoj teologiji danas* povezujući starozavjetni *ethos* s oblicima moderne etike koja svoj pogled zaustavlja na svakodnevnom. Ističe da su mišljenja o upotrebi SZ podijeljena, sažeta oko klasičnog proročkog pitanja: teocentrizam ili torocentrizam, odnosno hoće li ideal biti površna ili duboka vjernost Bogu. Konsenzus je, ističe Grbac, teško pronaći, ali na putu smo da se važnost SZ otkrije u svome bogatstvu.

Prof. dr. Milan Šimunović, sintetizirajući temeljne principe pristupa *Starom zavjetu u suvremenoj hrvatskoj katehezi*, naglašava da Biblija nije jedini *locus cateheticus*. Povijesni pregled hrvatskih katekizama pokazuje da se SZ sve više koristi u katekizmima, proporcionalno dostupnosti i prikladnosti prijevoda, kao i razvoju egzegeze koja otkriva bogatstvo nekad neshvatljivih tekstova. Cilj kateheze je, slikovito rečeno, naglašava Šimunović, da pretvori slušanje Biblije u muziciranje.

Mr. Ivan Milovčić nam otvara pogled u Rimski misal i njegovo korištenje Starog zavjeta, prije svega uvjetovano reformom liturgije poslije II. vatikanskog sabora, koja traži da se posegne u riznicu Božje riječi i iz starozavjetnih knjiga. Statistika pokazuje da su u lekcionaru psalmi najzastupljeniji, a od ostalih SZ knjiga prorok Izaija se sa 83 odlomka najčešće pojavljuje u misnom lekcionaru, dok je knjiga proroka Obadije jedina knjiga koja nije zastupljena u lekcionaru.

Prvi dan simpozija zaključen je predavanjem doc. dr. Milana Špehara koji je progovorio o važnosti Starog zavjeta u ekumenizmu, kao izvoru primjera i inspiracije za zajedničku molitvu, egzegezu i dijalog s kršćanskom braćom, ali i sa židovima i muslimanima.

Prvo predavanje drugog dana simpozija otvorilo je veliku temu odnosa Starog zavjeta i kulture. O pojmu kulture u Starom zavjetu govorio je prof. dr. Stipe Jurič s Teološkog fakulteta Papinskog sveučilišta Sv. Tome Akvinskog u Rimu, istaknuvši među ostalim da je pitanje kulture izraelskog naroda vezano uz pitanje njegova nastanka. Konkretno, jesu li se Izraelci razvili iz kanaanskog miljea ili su u zemlju ušli po tradicionalnoj shemi osvajanja?

U nemogućnosti da osobno prisustvuje simpoziju svoje predavanje poslao je prof. dr. Tomislav Vuk, s Franjevačkog fakulteta biblijskih znanosti u Jeruzalemu. Govoreći o *civilizacijskom i kulturnom ozračju izraelske vjere i biblijskih spisa*

prof. Vuk naglašava ukorijenjenost Biblije u životnom ambijentu i povijesnoj stvarnosti, i njenu važnost do te mjere da je nemoguće shvatiti biblijski tekst bez tog povijesnog konteksta. Prof. Vuk završava s religioznim utjecajem i specifičnošću Biblije, a to je prije svega ideja monoteizma koja je iz tog izvora osvojila svijet, te i nas zahvatila.

Mr. Danijel Berković, s protestantskog Teološkog fakulteta »Matija Vlačić« u Zagrebu, govorio je o *Starom zavjetu u hrvatskoj protestantskoj tradiciji*, istaknuvši povezanost hrvatske i slovenske protestantske tradicije kao i veliki doprinos Matije Vlačića Ilirika razvoju hermeneutike. Naglašava Vlačićev imperativ o učenju Svetog pisma koje mora postati: *notum-perspicuum-familiarum* (poznato – jasno – blisko), jer Pismo je nejasno sve dok je nepoznato.

Interkonfesionalni blok zaključen s nadahnutim doprinosom mr. Jasminke Domaš, iz Židovske općine i FTI Družbe Isusove, Zagreb, naglašava kako u pozadini *doprinosna Tore kulturi u Hrvatskoj* leži vjerska obveza *popravljanja svijeta*, promicanja ljudske dobrobiti, koja rađa i osnivanjem prvih hrvatskih dobrotvornih društava od strane Židova. Osim toga, mr. Domaš daje osvrt i na izdavačku djelatnost koja ima dugu tradiciju izdavanja prijevoda biblijskih tekstova i klasičnih rabinskih djela.

Drugi blok predavanja posvećen je doprinosu Starog zavjeta umjetnosti. Prof. dr. Stipe Botica, s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, govori o Starom zavjetu u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, gdje usmena tradicija preuzima biblijske simbole Babilona, duge, golubice, gore, grmljavine, kovčega, vrta, zmije, saveza ... te razvija viši, patetiziran stil. Pod utjecajem Biblije, naglašava prof. Botica, čuva se i sustav vrijednosti u Hrvata.

Temu nastavlja mr. Božidar Petrač, književnik iz Zagreba, govoreći o širokom utjecaju Biblije na hrvatsku književnost, te ističući potrebu za opširnom studijom u kojoj bi se istražio Biblijski kod hrvatske književnosti.

Govor o utjecaju Starog zavjeta na likovnu umjetnost započinje mr. Dino Milinović s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, kroz ikonografski primjer *uznesenja Ilijinog*, gdje ukazuje na utjecaj *poganske ikonografije na ranokršćansku umjetnost*, konkretno, Ilijin četveropreg odražava ikonografski motiv boga sunca – Heliosa, i isprepleće se s motivom apoteoze vladara (rimskog). Kasnije taj motiv biva reinterpretiran i primjenjen na Krista.

Marija Mirković, profesorica Hrvatskog mariološkog instituta u Zagrebu govorila je o *Starozavjetnim temama u baroknoj likovnoj umjetnosti sjevero-zapadne Hrvatske*, kroz primjer sakralne ali i nesakralne umjetnosti. Primjerice, u franjevačkoj ljekarni u Varaždinu 4 alkemičarska elementa (vatra, voda, zrak i zemlja) predstavljena su kroz likove starozavjetnih proroka – Ilije, Jone, Ezekiela i Daniela. Od prikaza u sakralnim prostorima istaknuta je crkva u Remetama, gdje je autor prikaza (Ranger) očekivao veliko poznavanje Starog zavjeta od strane onih koji će te freske gledati.

Zanimljiv blok predavanja imale su doc. dr. Nina Kudiš-Burić, s filozofskog fakulteta Rijeka, sa asistenticama: Barbarom Španjol-Pandelo, Laviniom Belušić, Miom Kalogjera. One su dale prikaz korištenja starozavjetnih motiva u vremenskom slijedu od kasne gotike do baroknog slikarstva, otkrivajući kako sakralnu tako i nesakralnu interpretaciju starozavjetnih motiva.

Konačno, dr. Marija Riman s Filozofskog fakulteta u Rijeci daje jedan sažeti pregled Starozavjetnih tekstova u hrvatskoj glazbenoj baštini, s posebnim osvrtom na dugu i bogatu povijest uglazbljivanja psalama.

Svoje pismene doprinose poslali su i doc. dr. Karlo Višaticki (*O vjernosti Zakonu prema Ezri, Nehemiji i Ljetopisima*) i mr. Pero Vidović (*O važnosti Starog zavjeta za ranokršćansku kerigmu. Citat Septuaginte u Dj 8, 32-33*).

Kao leitmotiv cijelog simpozija nametnula se rečenica: *bit će objavljeno*. U ova dva dana samo smo odškrinuli vrata problematike korištenja Starog zavjeta. Postavljeni su temelji za buduće susrete i projekte, od kojih je prvi izdavanje zbornika radova u kojem će u cijelosti biti objavljenja istraživanja i razmišljanja, na ovom simpoziju tek orisana.